

психології: Зб. наукових праць інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України [за ред. С.Д. Максименко]. –Т.12,ч.4.- К. 2010. – С. 353-361.

6. Эриксон Э. Идентичность: Особистість і криза. – М., 1996. – 342 с.

7. Marscia J. E. Ego identity status: Relationship change in Self-esteem, «general maladjustment» and authoritarianism.// Journal of Personality, - 1967. - 35. P. 18-33.

8. Шнейдер Л.Б. Реконструкція професійної ідентичності: структурний і динамічний аспекти/ Л.Б. Шнейдер//Розвиток особистості.- М.,- №2.-2000.-С.44-68.

9. Tajfel H. Social identity and intergroup relations/ H. Tajfel. - Cambridge and Paris. 1982-119p.

УДК 159. 943

Р.Т. Сімко

ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГОГІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ ПРАЦІВНИКІВ ПАТРУЛЬНО-ПОСТОВОЇ СЛУЖБИ МІЛІЦІЇ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються особливості впливу сили нервової системи, балансу процесів збудження і гальмування та їх рухливості-інертності на ефективність професійної діяльності працівників патрульно-постової служби міліції. Охарактеризовано зв'язки між властивостями нервової системи та особистісними рисами суб'єкта діяльності.

Ключові слова: властивості нервової системи, патрульно-постова служба міліції, особистісні риси, ефективність професійної діяльності.

Розвиток професійно значущих моторних якостей суб'єкта здебільшого визначається індивідуальними типологічними властивостями його нервової системи. Ці властивості впливають на різні психофізіологічні і психологічні феномени, зокрема й на темперамент, який як сукупність стійких генетично зумовлених властивостей визначає динаміку загальної активності людини, її зовнішні моторні і внутрішні психічні вияви. Дослідження впливу властивостей нервової системи на ефективність професійної діяльності людини є важливим науковим завданням диференціальної психофізіології.

Розв'язання цієї проблеми започатковане в працях І.П.Павлова [5], Б.М. Теплова [9], В.М. Русалова [7], Я. Стреляя [8] та інших. Сучасні дослідники [1; 6; 10] також підкреслюють, що властивості темпераменту впливають на спрямованість психічної активності суб'єкта (інтравертованість, екстравертованість), на інтенсивність і стійкість психічних процесів, на швидкість виникнення, їх темп і ритм, які мають і свої моторні вияви. Водночас типологічні особливості, які на основі подібності психомоторного реагування поєднують суб'єктів у певні групи, також фіксують і певні відмінності між ними. Отже, можна стверджувати, що у представників з різними типологічними властивостями нервової системи буде спостерігатися і різний вияв професійно значущих психомоторних якостей [2; 3; 4].

Проте залишається нез'ясованим взаємозв'язок між індивідуально-типологічними особливостями нервової системи працівників патрульно-постової служби міліції (ППСМ) та ефективністю їх професійної діяльності.

Мета дослідження – вивчити вплив властивостей нервової системи у психомоторних виявах на ефективність професійної діяльності працівників патрульно-постової служби міліції.

На початковому етапі дослідження з-поміж працівників ППСМ – Кам'янця-Подільського і Хмельницького ми вибрали 178 осіб. Ефективність діяльності кожного працівника ППСМ оцінювали за 12-бальною шкалою три експерти вираховуючи середній результат кожного досліджуваного і виділених надалі груп. Експерт мали відповідати двом вимогам: досвід роботи, не менше семи років, в підрозділах ППСМ на посадах командира роти чи взводу, досвід моніторингу ефективності професійної діяльності конкретного досліджуваного (не менше трьох років). Всього до роботи залучили 19 офіцерів-експертів.

Далі у всіх досліджуваних визначили силу нервової системи через її витривалість за допомогою «тепінг-тесту» (методика Є.П. Ільїна). Обстежуваним повідомлялось, що у них будуть вивчати силу нервової системи, це забезпечувало належний рівень вмотивованості до виконання завдання. Водночас вони не знали дійсних критеріїв діагностики, а натомість їх дезінформували – що більша кількість крапок проставлена за відведений час, то сильніша нервова система. Ця дезінформація дозволила уникнути різноманіття індивідуальних інтерпретацій стратегії і тактики постановки психологічного діагнозу, які неможливо врахувати. Одразу після дослідження обстежуваним надавали повну інформацію про дійсні критерії діагностики.

Перевагою методики тепінг-тесту Є.П. Ільїна [2] є те, що вона в психомоторній активності відображає насамперед зрушення в нервовій системі суб'єкта, а не в його м'язях. Для діагностики сили нервової системи потрібен був аркуш паперу (203x283 мм), розділений на шість рівних квадратів, розташованих по три в ряд, олівець, секундомір, протокол записів результатів. Досліджуваний зручно сідав за робочий стіл і знайомився з умовами досягнення максимального темпу рухів кистю (5-10 сек. пробного проставлення крапок). Потім він розташовував олівець зліва від першого квадрата і за командою «Розпочали» починав проставляти крапки в першому квадраті аркуша з максимально можливою для себе частотою рухів. Після 5 сек. роботи в першому квадраті він за командою експериментатора, який стежив за секундоміром, «Перехід» починав проставляти крапки в другому квадраті. І так у всіх шести квадратах. По завершенню роботи в останньому квадраті звучала команда «Стоп». Перехід з одного квадрата до іншого здійснювався за стрілкою годинника. Обстежувані працювали в максимальному темпі, завдання виконували спочатку правою, а потім лівою рукою.

Робота з максимальною інтенсивністю рухів кисті викликає за межово гальмування в нервових центрах на відміну від роботи з помірною чи навіть великою інтенсивністю, коли втома переважно пов'язана з вегетатикою. Тобто це різні механізми розвитку втоми, різні види втоми. Отже, ми не можемо

висновувати про силу нервової системи за витривалістю людини в роботі помірної чи великої інтенсивності.

На ґрунті якісних критеріїв, які є головними, Є.П. Ільїн поділяє всіх досліджуваних на групи з сильною, середньою, середньо-слабкою і слабкою нервовою системою. Ми також поділили всіх обстежуваних за силою нервової системи на чотири групи (табл.1).

Таблиця 1

Результати емпіричного дослідження вияву сили нервової системи працівників ППСМ та ефективності їх професійної діяльності

Групи обстежуваних з різною силою нервової системи	Ефективність діяльності, бали $M \pm m$
Група осіб з сильною нервовою системою (n=32)	9,33±0,20
Група осіб з нервовою системою середньої сили (n=49)	9,17±0,15
Група осіб з середньо-слабкою нервовою системою (n=52)	7,24±0,13
Група осіб з слабкою нервовою системою (n=45)	6,81±0,15

Ранжувати досліджуваних у межах кожної групи Ільїн пропонує за сумою (з урахуванням знака) відхилень від показника в перші 5 сек. роботи у всіх наступних 5-секундних проміжках часу.

Достовірним зростанням темпу роботи в перші 10-15 сек. за умов графічної його реєстрації автор вважає різницю на два і більше рухів. Ефект сумарності збудження проявляється і у осіб зі слабкою нервовою системою і у суб'єктів з нервовою системою середньої сили. Проте він спостерігається перші 1-3 сек. роботи і нейтралізується до завершення п'ятої секунди.

Методика «теппінг-тест» корелює з шкірно-гальванічним варіантом методики «згасання з підкріпленням», яка застосовувалась у лабораторії В.С. Мерліна [3], і з електроенцефалографічним варіантом методики «згасання з підкріпленням», яка застосовувалась у лабораторії В.Д. Небиліцина [4]. Водночас методика «теппінг-тест» має найбільш жорсткі критерії діагностики і за її результатами виділяють найменше осіб з сильною нервовою системою.

Ми виявили, що в 32 осіб темп рухів кисті руки нарощувався до максимального в перші 10-15 сек. роботи. Надалі він знижувався і до 25-30 секунд роботи повертався до вихідного рівня, а у деяких осіб дещо знижувався порівняно з тим рівнем, який був у перші 5 сек. роботи. Цей випуклий тип динаміки свідчить про те, що в досліджуваного сильна нервова система. Ефективність професійної діяльності працівників ППСМ з сильною нервовою системою – 9,33±0,20 бала.

У 49 осіб максимальний темп рухів кисті руки упродовж роботи утримувався приблизно на одному рівні. Цей рівний тип динаміки характерний для осіб з нервовою системою середньої сили. Ефективність професійної діяльності працівників ППСМ з нервовою системою середньої сили – 9,17±0,15 бала.

У 52 досліджуваних темп роботи або знижувався після перших 10-15 секунд рухів кисті з максимальною швидкістю (проміжний тип), або початкове зниження темпу роботи змінювалося його зростанням до вихідного рівня на 25-30 секунд (вигнутий тип). Ці типи розцінюються як проміжні між слабкою нервовою системою і нервовою системою середньої сили (внаслідок певного запізнення настання втоми чи здатності до короткочасної мобілізації), вони характерні середньо-слабкій нервовій системі. Ефективність професійної діяльності працівників ППСМ з середньо-слабкою нервовою системою – $7,24 \pm 0,13$ бала.

У 45 обстежуваних максимальний темп рухів кисті руки знижувався, починаючи з другого п'ятисекундного відрізка, і впродовж цієї роботи залишався на зниженому рівні (спадний тип). Цей тип динаміки свідчить, що у досліджуваного слабка нервова система. Ефективність професійної діяльності працівників ППСМ з слабкою нервовою системою – $6,81 \pm 0,15$ бала.

Отримані нами результати узгоджуються з результатами інших дослідників, які, вивчаючи дві вибірки обстежуваних з протилежними виявами сили нервової системи за допомогою тесту Р. Кеттла, встановили, що у осіб з сильною нервовою системою спостерігаються помітно вищі значення за факторами: С – високе самовладання, G – наполегливість, відповідальність, Q_{III} – належний контроль емоцій і поведінки, F – стриманість, Q – упевненість в собі, Q_I – низька тривожність. У осіб зі слабкою нервовою системою спостерігаються протилежні риси: низьке самовладання, імпульсивність, безтурботність, слабка настирливість, виразне почуття вини, недостатній контроль емоцій і поведінки, висока мотивація, тривожність [1, с. 165].

Отже, зростання психоемоційного напруження працівників ППСМ в умовах професійної діяльності викликає зниження її ефективності насамперед у осіб з слабкою нервовою системою. У цих суб'єктів вищий рівень нейротизму і навіюваності, вони меншою мірою керуються в професійній діяльності власною думкою.

На ефективність виконання професійних обов'язків працівників ППСМ впливає баланс їх нервових процесів, який можна визначити за опосередкованими виявами реакцій збудження і гальмування в психомоторних діях суб'єктів. Зокрема, для відтворення еталона амплітуди рухів без зорового контролю на основі пропріорецептивних відчуттів застосовують кінематометричну методику Є.П. Ільїна. Обладнанням слугує кінематометр М.І. Жуковського. Прилад розташовують на робочому столі, а обстежуваний сидячи за столом кладе передпліччя правої руки на його стрілку. Досліджуваного знайомлять з інструкцією, і він, заплющивши очі згинає руку в ліктьовому суглобі до тієї позначки, поки стрілка кінематометра не впирається в обмежувач (спочатку під кутом 20°), і так п'ять разів поспіль. Відтак обстежувані запам'ятовують амплітуду рухів і наступні п'ять спроб із заплющеними очима відтворюють задану амплітуду без обмежувача, намагаючись зупинити стрілку кінематометра там, де раніше був обмежувач. Психодіагност фіксує відтворювані амплітуди в протоколі. Потім експеримент повторюється з амплітудою рухів 70°. Обстежувані не знають на яких кутових градусах розташований обмежувач.

Визначались величина і знак помилки для кожної зі спроб без обмежувача на кожній з амплітуд. Показником для постановки діагнозу є співвідношення переведень і недоведень на малих і великих амплітудах. За переведення рухів і на малих, і на великих амплітудах у досліджуваних переважає збудження. За недоведення рухів і на малих, і на великих амплітудах у обстежуваних переважає гальмування за «зовнішнім» балансом. За переведення рухів на малих амплітудах і недоведення на великих – урівноваженість за «зовнішнім» балансом [1, с. 385-386].

Водночас ми користувалися розробленою автором методики більш диференційованою шкалою, яка ґрунтується на кількості переведень і недоведень – від 10 до 0 і від 0 до 10. Застосовували також шкалу, яка ґрунтується на розрахунку сумарної величини помилок (у кутових градусах), що допускають обстежувані, відтворюючи амплітуди. Це дає можливість оцінити міру зсуву балансу до збудження чи гальмування у конкретних обстежуваних та ранжувати їх у досліджуваній вибірці.

Отже, у осіб з переведенням амплітуди переважає збудження на емоційно-мотиваційному рівні або, як вказує автор методики, типовим є виникнення реакції збудження в час формування мотиву досягнення мети [1, с. 382].

Відповідно для тих у кого спостерігається недоведення амплітуд, типовою є гальмівна реакція у відповідь на формування мотиву досягнення мети. Відтак суб'єктивний еталон протяжності рухів у цих досліджуваних менший, ніж виконані реальні рухи у спробах з обмежувачем.

У осіб з переведенням рухів на малих амплітудах і недоведенням на великих за урівноваженості нервових процесів діє механізм самооптимізації функціональних систем, які прагнуть підтримувати свій стан в оптимумі. Тобто коли діють незначні за інтенсивністю подразники, система збільшує збудження, а коли на пропріорецептори діють подразники більші за оптимальні, то система прагне зменшити активацію, що виникла. Це припущення доводиться тим, що за оптимальних амплітуд, вибраних самим досліджуваним, фіксується найбільш точне відтворення рухів.

Ми не ставили діагноз і переносили дослідження, якщо нервова система обстежуваного знаходилась в одній із фаз (зрівнювальна, парадоксальна) парабіоза.

Дослідження виявили, що в нервовій системі 52 осіб збудження переважає над гальмуванням. Ефективність професійної діяльності працівників ППСМ з переважанням сили збудження – $9,12 \pm 0,17$ бала.

У нервовій системі 43 осіб спостерігається урівноваженість процесів збудження і гальмування. Ефективність професійної діяльності працівників ППСМ з урівноваженістю процесів збудження і гальмування в нервовій системі – $8,63 \pm 0,16$ бала.

У нервовій системі 83 осіб гальмування переважає над збудженням. Ефективність професійної діяльності працівників ППСМ з переважанням гальмування над збудженням – $6,67 \pm 0,18$ бала (табл. 2).

Застосовуючи тест Р. Кеттела, дослідники виявили, що у осіб з переважанням збудження за «зовнішнім» балансом спостерігається відкритість (фактор А), самовпевненість (фактор Е). У суб'єктів з переважанням гальмування за цим балансом спостерігається замкнутість, критична налаштованість, залежність [1, с. 166].

Таблиця 2

Результати емпіричного дослідження вияву зовнішнього балансу нервових процесів працівників ППСМ та ефективності їх професійної діяльності

Групи обстежуваних з різним співвідношенням сили процесів збудження і гальмування в нервовій системі	Ефективність діяльності, бали $M \pm m$
Група осіб з переважанням збудження (n=52)	9,12±0,17
Група осіб з урівноваженістю процесів збудження і гальмування (n=43)	8,63±0,16
Група осіб з переважанням гальмування (n=83)	6,67±0,18

На ефективність виконання професійної діяльності працівників ППСМ впливає рухливість-інертність процесів збудження і гальмування. Під рухливістю нервової системи в сучасній психофізіології розуміють швидкість зміни одного з цих процесів іншим, тобто збудження нервової системи змінюється гальмуванням і навпаки. Інертність-рухливість процесів збудження і гальмування ми визначали за допомогою кінематометричної методики С.П. Ільїна. Ця методика базується на тому, що збільшення амплітуди рухів викликає у людини збудження, а зменшення гальмування. Відповідно почергове збільшення і зменшення широти рухів заважає процесам гальмування і збудження, що сприяє визначенню їх інертності чи рухливості.

Досліджуваний із заплющеними очима згинає руку (розташовану на стрільці кінематометра) в ліктьовому суглобі довільної амплітуди (20-30?). Запам'ятовує рухи і повертається у вихідне положення. Далі виконує рухи за такою програмою: спроба 1 – а) оберіть амплітуду, б) збільшіть її на 1?, в) зменшіть її на 1?; спроба 2 – а) оберіть амплітуду, б) зменшіть її на 1?, в) збільшіть її на 1?; спроба 3 – повторіть спробу 1; спроба 4 – повторіть спробу 2 [6, с. 189-190].

Після цієї першої частини вимірювань обстежуваний знову довільно обирає вже більшу амплітуду рухів (55-70?) і повторює цикл згинання-розгинання руки за наведеною вище програмою.

Діагноз визначався, виходячи з положень [6]:

1) якщо після збільшення амплітуди різниця за зменшення стає меншою, ніж у спробах без попереднього збільшення, то це означає, що збудження ще не зникло, оскільки цілком очевидно, що воно перешкоджає зменшенню амплітуд;

2) якщо після збільшення амплітуди різниця за зменшення залишається такою самою, як і без попереднього збільшення, то це означає, що збудження встигло зникнути;

3) якщо ж за зменшення після збільшення амплітуди різниця стала більшою, ніж у випадку з попереднім збільшенням, то збудження змінилось гальмуванням, на цьому фоні зменшення відбувається в полегшених умовах.

Результати експериментального дослідження представлені в таблиці 3.

Для визначення міри впливу інертності чи рухливості ми в окремих випадках застосовували кількісний критерій [1, с. 379].

Таблиця 3

Результати емпіричного дослідження вияву рухливості-інертності нервових процесів працівників ППСМ та ефективності їх професійної діяльності

Групи обстежуваних з різною рухливістю нервових процесів	Ефективність діяльності, бали $M \pm m$
Група осіб з рухливим збудженням (n=74)	8,32±0,15
Група осіб з інертним збудженням (n=104)	7,96±0,17
Група осіб з рухливим гальмуванням (n=66)	7,27±0,16
Група осіб з інертним гальмуванням (n=112)	9,01±0,20

Виявилось, що в 74 досліджуваних збудження рухливе. Ефективність професійної діяльності працівників ППСМ з рухливим збудженням – 8,32±0,15 бала. Отримані результати співвідносяться з результатами інших дослідників: суб'єкти з рухливим збудженням схильні до сумнівів, підозрливості (фактор L), орієнтуються на зовнішню реальність (фактор M) [1, с. 165].

У 104 обстежуваних збудження інертне. Ефективність професійної діяльності працівників ППСМ з інертним збудженням – 7,96±0,17 бала. Застосування тесту Р. Кеттела дозволило констатувати [1, с. 165], що у осіб з інертним збудженням спостерігається заглибленість у себе і довірливість.

У 66 досліджуваних гальмування рухливе. Ефективність професійної діяльності працівників ППСМ з рухливим гальмуванням – 7,27±0,16 бала. Отримані нами експериментальні результати також співвідносяться з результатами досліджень особистісних рис і властивостей нервової системи, проведених іншими науковцями: у осіб з рухливим гальмуванням спостерігається слабка настирливість (фактор G), схильність до сумнівів, підозрливості (фактор L), заглибленість у себе (фактор M), спокій, впевненість (фактор Q), недостатній контроль емоцій і поведінки, слабка волява сфера [1, с. 165].

У 112 обстежуваних гальмування інертне. Ефективність професійної діяльності працівників ППСМ з інертним гальмуванням – 9,01±0,20 бала. Застосування тесту Р. Кеттела дозволило також констатувати, що у суб'єктів з інертним гальмуванням спостерігаються наполегливість, відповідальність, довірливість, орієнтація на зовнішню реальність, почуття вини, консерватизм, належний контроль емоцій і поведінки [1, с. 166].

Водночас зауважимо, що на ефективність професійної діяльності працівників ППСМ впливає вияв не однієї якоїсь властивості нервової системи, а їх сукупність. Так, учені довели, що у осіб зі слабкою нервовою системою, рухливістю гальмування і переживанням гальмування за «зовнішнім» балансом спостерігається низький рівень вияву сміливості.

У осіб з рухливістю збудження і його переважанням у «зовнішньому» балансі спостерігається високий вияв рішучості. Коли ж ситуація небезпечна для життя, важливою є і сила нервової системи.

Здатність терпіти і настирливість має помітніший вияв у осіб з сильною нервовою системою, інертністю збудження, переважанням гальмування за «зовнішнім» балансом [1, с. 152-153].

Є.П. Ільїн пише: «зв'язок рис особистості з різними типологічними особливостями властивостей нервової системи не викликає сумнівів, хоча інтерпретація деяких факторів Р. Кеттела розпливчата, а подеколи і суперечлива» [1, с. 166]. І далі: «Розглядаючи ці зв'язки, не варто, звичайно, їх розуміти так, що у кожній людині, яка має ту чи ту особистісну особливість, неодмінно є відповідні їй типологічні особливості. Виявлені зв'язки показують тільки тенденцію, притаманну певному загалу людей...» [там само].

Виявлені нами зв'язки між властивостями нервової системи і ефективністю діяльності працівників ППСМ також доцільно розуміти як певні тенденції.

Висновки

1. На ефективність діяльності працівників патрульно-постової служби міліції, робота яких характеризується значними психоемоційними напруженнями, позитивно впливає сила їх нервової системи.

2. Помітний позитивний зв'язок між ефективністю професійної діяльності працівників патрульно-постової служби міліції і переважанням в їх нервовій системі збудження над гальмуванням за «зовнішнім» балансом.

3. Ефективність професійної діяльності дещо вища у працівників патрульно-постової служби міліції з інертністю збудження, а у осіб з рухливістю збудження дещо нижча.

4. Працівники патрульно-постової служби міліції з інертним гальмуванням мають значно кращі оцінки ефективності професійної діяльності, ніж їх колеги з рухливим гальмуванням.

Література

1. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология. – СПб., 2001. – 464 с.
2. Ильин Е.П. Психомоторная организация человека. – СПб., 2003. – 384 с.
3. Мерлин В.С. Психология индивидуальности. – М., 1996. – 336 с.
4. Небилицин В.Д. Психофизиологические исследования индивидуальных различий. – М., 1976. – 336 с.
5. Павлов И.П. Мозг и психика. – М., 1996. – 320 с.
6. Практикум по общей и экспериментальной психологии.–Л., 1987.–255 с.
7. Русалов В.М. О природе темперамента и его месте в структуре индивидуальных свойств человека / Вопросы психологии. – 1985. – №1. – С. 19-32.
8. Стреляя Я. Роль темперамента в психическом развитии.– М., 1982.– 227 с.
9. Теплов Б.М. Избранные труды. – М., 1985. – Т. II. – 360 с.
10. Цагарелли Ю.А. Методы системной психологической диагностики на приборе «Активациометр»: учебное пособие. – Казань, 2009. – 254 с.

В статье рассматриваются особенности влияния силы нервной системы, баланса процессов возбуждения и торможения и их подвижности-инертности на эффективность профессиональной деятельности работников патрульно-постовой службы милиции. Охарактеризованы связи между свойствами нервной системы и личностными чертами субъекта деятельности.

***Ключевые слова:** свойства нервной системы, патрульно-постовая служба милиции, личностные черты, эффективность профессиональной деятельности.*

The article examines features the impact strength of the nervous system, the balance of excitation and inhibition and their mobility-inertia on the effectiveness of professional workers of police units. Characterize the relationship between properties of the nervous system and the personality traits of the subject.

Key words: *properties of the nervous system, patrol service officers, personality traits, performance of professional activities.*

УДК 159.954:316.6-057.874

О.В. Сторож

СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС ЯК СКЛАДОВА ТВОРЧОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Статтю присвячено дослідженню соціального статусу як складової творчої соціалізації старшокласників. Здійснено аналіз наукової літератури, що розкриває зміст поняття «творча соціалізація». Розкрито важливу роль соціального статусу у творчому розвитку старшокласників. Виявлено рівень соціального статусу старшокласників і доведено його взаємозв'язок з творчим мисленням. Встановлено суть творчої соціалізації старшокласників.

Ключові слова: *соціальний статус, соціалізація, творче мислення, творча соціалізація старшокласників, складова творчої соціалізації.*

Постановка проблеми. Сьогодні держава приділяє особливу увагу для вирішення проблем, спрямованих на створення умов для становлення творчої, самостійної особистості, здатної здійснювати власні вибори, покладати на себе відповідальність, приймати значущі рішення, бути в колі уваги, бути зразком для інших, вдало організовувати процес діяльності і успішно впливати на інших тощо. Для досягнення важливих творчих ідей в колективі необхідно бути лідером, організатором і визнаною особистістю, тому так важливо досліджувати соціальний статус особистості її творче визнання, її реалізацію в груп і спільні з групою продукти діяльності. Соціальний статус – це положення індивіда в соціальній системі, визначене за рядом економічних, професійних, етнічних та інших специфічних для даної системи ознак. Соціальний статус є одним із самих істотних параметрів положення особистості в групі ровесників, зокрема в групі старшокласників, де здійснюється друге народження творчих ідей. В теоретичних дослідженнях фіксується те, що на соціальний статус впливають перш за все різноманітні особистісні фактори: зовнішній вигляд, більш високі шкільні показники і розумова обдарованість, більш молодий вік, товариськість, готовність допомогти товаришу тощо. Тому питання дослідження соціального статусу в старшому шкільному віці є важливою і необхідною умовою успішної соціалізації особистості і її творчої реалізації в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз основних підходів до проблем творчого мислення показав, що поняття «творче мислення» виступає синонімом *продуктивного, креативного, латерального, конструктивного, евристичного мислення* [7-9; 10].